

Motion till riksdagen

1987/88:Sf40

av Alf Svensson (c)

med anledning av prop. 1987/88:171 om
reformerings av den allmänna försäkringens
efterlevandeförmåner m. m.

NEJ TILL FÖRSLAGET OM FÖRSÄMRAT EFTERLEVANDE- SKYDD!

Inledning

Inom den allmänna försäkringen finns ett ekonomiskt skydd för vissa kategorier efterlevande vid ett inträffat dödsfall. Det ekonomiska skyddet utges i form av barnpension eller änkepension. Någon pension för änklingar finns inte. Ett efterlevandeskydd finns även inom arbetsskadeförsäkringen i form av livränta som kan utges bl. a. till efterlevande maka och barn till den avlidne.

I olika sammanhang har ifrågasatts om de nuvarande efterlevandeförmånerna är anpassade till dagens familjemönster och samhällsförhållanden.

Frågan om en reformering av efterlevandeskyddet har också tidigare varit aktuell. Den s. k. pensionskommittén, som bl. a. hade till uppgift att undersöka hur ett könsneutralt efterlevandeskydd skulle kunna utformas, avlämnade 1981 ett betänkande som lades till grund för en proposition. Propositionen återkallades dock av regeringen efter en kraftfull och berättigad kritikstorm.

År 1984 tillsattes den s. k. pensionsberedningen för att göra en översyn av vissa frågor inom den allmänna pensioneringen. Bl. a. fick beredningen i uppdrag att ta upp efterlevandepensioneringen till ny behandling. I februari 1988 presenterades betänkandet Efterlevandepension, reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner.

Nuvarande regler och bakgrunden till dessa

Rätt till folkpension i form av änkepension har en änka, som antingen fyllt 36 år vid mannens bortgång och då varit gift med honom i minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn, som är under 16 år och som stadigvarande vistades hos makarna eller hos änkan vid tidpunkten för dödsfallet. Pensionen utges fram till dess änkan fyller 65 år eller dessförinnan börjar uppbära folkpension i annan form. Med änkor likställs vissa grupper av icke gifta samboende kvinnor.

Rätt till änkepension från ATP har änka som varit gift med den avlidne i minst fem år eller som har gemensamma barn med denne. Änkepension

från ATP förutsätter äktenskap. Pensionen utges oberoende av änkans ålder och oavsett om hon samtidigt uppbär egen pension i form av ålders- eller förtidspension.

Till efterlevande barn utges barnpension från folkpensioneringen fram till dess barnet fyller 18 år och från tilläggspensioneringen tills barnet uppnår 19 års ålder. Någon rätt till änklingspension finns, som tidigare nämnts, inte.

I propositionen heter det: "Den nuvarande efterlevandepensioneringen har sin grund i det familjemönster och den arbetsfördelning mellan makar som var förhärskande då regelsystemet utformades. Giftnor var då vanligen sysselsatta enbart i hemmet och svarade för omsorgen om familjens barn. Familjens ekonomi grundade sig således enbart på mannens inkomster. Därför ansågs det betydelsefullt att åstadkomma ett ekonomiskt skydd för familjen om mannen skulle avlida. Detta skydd tog då framförallt sikte på barnen, men även hustrun ansågs vara i behov av stöd vid mannens frånfalle. Mannen förutsattes däremot kunna klara sin försörjning även efter det att hustrun avlidit."

Efter tillkomsten av familjepensionen har man fortsatt att bygga ut den allmänna försäkringen. ATP-systemet har ännu inte nått fullfunktionsstadiet, vilket bl. a. innebär att både antalet ATP-pensioner och genomsnittsbeloppet för de pensioner som utbetalas ökar kraftigt år från år. Också inom folkpensioneringen har förmånerna successivt förbättrats.

Efter tillkomsten av dagens pensionssystem har det skett en kraftig ökning av andelen förvärvsarbetande kvinnor. Det alldeles övervägande antalet kvinnor har dessutom kvar sitt förvärvsarbete även efter det att de fått barn. I propositionen heter det att "De kvinnor som idag står utanför förvärvslivet är i stor utsträckning äldre kvinnor som byggt upp sitt liv under en annan epoks samhällsmönster och familjeförhållanden. Till följd av den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor tjänar dessa numera in rätt till egenpension från ATP i en helt annan utsträckning än tidigare. Fortfarande har dock kvinnor i allmänhet kortare arbetstid och lägre förvärvsinkomster. Detta påverkar den intjänade ATP-poängen så att denna är lägre för kvinnor än för män. Skillnaderna har emellertid blivit mindre under årens lopp och kvinnorna som grupp har successivt ökat sin genomsnittliga arbetstid och förvärvsinkomst."

Det är mot bakgrund av ovanstående beskrivning som det har ifrågasatts om den nuvarande utformningen av familjepensioneringen är motiverad. "Pensionsformen framstår i dag som otidsenlig framförallt för de yngre generationerna", skriver statsrådet i propositionen. Pensionsberedningen framhåller i sitt betänkande att det inte längre är möjligt eller lämpligt att göra åtskillnad mellan män och kvinnor inom den allmänna försäkringen. Inte heller bör en generell åtskillnad göras mellan gifta och ogifta samboende inom ATP-systemet, säger beredningen.

Huvuddragen i förslaget till ny efterlevandepensionering

Tyngdpunkten inom den framtida efterlevandepensioneringen skall ligga på barnpensionerna, som föreslås förstärkas i olika avseenden. För vuxna

efterlevande inriktas samhällets stöd på att ge alla i yrkesaktiv ålder möjlighet att ordna sin inkomst genom eget arbete. Änkor och änklingsor som inte fyllt 65 år skall få en omställningspension under en tid av ett år efter makens bortgång eller för viss längre tid till sådana efterlevande som tar vård av minderåriga barn. Rätt till särskild efterlevandepension skall tillkomma efterlevande män och kvinnor som på grund av arbetsmarknadsskäl, ned-satt hälsa eller liknande omständighet inte har möjlighet att ordna sin inkomst genom arbete för viss begränsad tid eller tills vidare. Efterlevande som uppnått den allmänna pensionsåldern skall tillförsäkras ekonomisk trygghet genom ålderspension.

Rätten till förmånerna skall tillkomma inte enbart gifta utan även vissa grupper av ogifta samboende. Efterlevande män och kvinnor får alltså i princip generell rätt till omställningspension under en tid av ett år från dödsfallet. Har den efterlevande barn som är under tolv år i sin vård, kan omställningspensionen utgå fram till dess det yngsta barnet uppnår denna ålder.

KdS kritik

ATP-systemet är en försäkring, ett avtal, vars förmåner inte ensidigt kan lagstiftas bort av staten. Förändringar av systemet förutsätter att de som är anslutna och har räknat med att vid ett eventuellt dödsfall kunna åtnjuta förmånerna från försäkringen skall hållas skadeslösa. De i propositionen föreslagna övergångsbestämmelserna uppfyller inte dessa krav.

I likhet med vad en av pensionsberedningens sakkunniga framför i ett särskilt yttrande anser KdS att det behovsresonemang som utredningen och propositionen ibland kommer in på, inte hör hemma i diskussionen omkring efterlevandeskyddet. Förmånerna från ATP-systemet relateras inte till den försäkrades behov utan till antalet intjänade pensionspoäng.

De partier som genom pensionsberedningens förslag ställt upp bakom förslaget har uppenbart önskat att skapa minsta möjliga uppmärksamhet omkring den här frågan. Den skall inte tillåtas få något utrymme under valrörelsen, där väljarna kan tänkas komma att ställa besvärande frågor. Därför har remisstiden endast varit en månad och den offentliga debatten ända fram till den sista veckan före motionstidens utgång varit i det närmaste obefintlig. Den debatt som dock förekommit har med all önskvärd tydlighet visat att expertberäkning står mot expertberäkning när det gäller förslagens effekter. Bara det är i sig skäl till att avvisa förslaget.

Hela förslaget utgår från en önskebild av inkomstfördelningen mellan män och kvinnor. Många efterlevande kvinnor kommer att få ett drastiskt försämrat efterlevandeskydd i jämförelse med dagens. Det är förvånande att samtliga övriga partier enats om detta förslag. För något år sedan reagerade samtliga borgerliga partier kraftfullt, och det med all rätt, mot den s. k. engångsskatten på pensionsförsäkringar. Nu accepterar häpnadsväckande nog borgerligheten att ankorna ska få sina pensioner försämrade.

Verkligheten låter sig inte önskas bort. I propositionen anfördes det att "Den nuvarande efterlevandepensioneringen har sin grund i det familjemönster och den arbetsfördelning mellan makar som var förhärskande då

regelsystemet utformades" och att "Pensionsformen framstår idag som otidsenlig framförallt för de yngre generationerna". Dessa citat visar att pensionsberedningen och regeringen inte tagit hänsyn till den faktiska situationen. I åldrarna 16—64 år är förvärvsfrekvensen bland kvinnor 80 %. Av kvinnorna arbetar 45,9 % heltid och 34,1 % deltid. Av männen i samma ålder är hela 85,9 % förvärvsarbetande, 80,8 % arbetar heltid medan 5,2 % arbetar deltid. Det finns också skäl att erinra om att kvinnorna är verksamma inom låglöneyrken i betydligt större omfattning än männen. Eftersom lönen är grundande för pensionen följer denna situation med låga inkomster kvinnorna även efter pensionsdagen. I vissa åldersgrupper saknar mer än varannan kvinna ATP-poäng.

Det nya förslaget till efterlevandeskydd innebär att man i jämställdhetens namn åstadkommer en försäkring av situationen för en grupp kvinnor.

Det är vidare olyckligt att socialdemokraterna och riksdagens tre borgerliga partier tar avstånd från den för vår demokrati så grundläggande synen att familjen skall betraktas som en enhet. När en familj som ekonomisk enhet upplöses genom dödsfall måste rimligen den efterlevande tillförsäkras en ekonomisk situation som inte innebär en radikal försämrings.

Varje familj äger enligt KdS synsätt den absoluta rätten att själv avgöra hur arbetsfördelningen inom familjen skall göras. Myndigheter och politiker har inte något med att göra hur familjen väljer att ordna det när det gäller arbetstider.

I tidningen Från Riksdag & Departement redovisades i nr 9/88 några exempel på effekter av förslaget. En kvinna som blir änka när hon är över 65 år och som haft en inkomst av deltidsarbete på 57 000 kr. medan hennes avlidne man haft en inkomst på 115 000 kr., kommer med det föreliggande förslaget att förlora över 30 000 kr. per år i jämförelse med om nuvarande system får ligga fast.

Om vi tittar närmare på nämnda familj kan vi se att familjen vid en hyra på 28 000 kr. per år lever på 1,46 ggr. existensminimum. Om mannen avlider hamnar kvinnan efter omställningsperioden, om hon har oförändrad hyra, på 1,15 ggr. existensminimum. Om hon flyttar till en billigare lägenhet (hyra 23 000 kr.) hamnar hon på 1,36 ggr. existensminimum.

Om regeringens förslag till försämrings av efterlevandeskyddet genomförs skulle kvinnan vid en hyra på 28 000 kr. hamna på 1,05 ggr. basbeloppet. Om hon flyttar till den billigare bostaden hamnar hon på 1,26 ggr. basbeloppet.

Ett annat exempel visar att när mannen tjänat 122 500 kr. och kvinnan 98 000 kr. kommer kvinnan, om mannen avlider, att få 74 970 kr. Med nuvarande lagstiftning får kvinnan 91 140 kr. — alltså en skillnad på 16 170 kr. per år. Det här exemplet framförs av ordförandena för SIF och PTK i en debattartikel i Dagens Nyheter.

I propositionen förekommer det i resonemanget om efterlevandeskyddet hänvisningar till KBT och andra behovsrelaterade förmåner trots att detta inte äger någon relevans i detta sammanhang. Dels elimineras genom dessa enbart en del av den redovisade effekten för de berörda individerna, dels

verkar det långsökt att motivera en reform med att dess effekter elimineras av motverkande effekter i andra system.

KdS förordar mot bakgrund av vad som ovan anförts att frågan om efterlevandepensioner skall omarbetas i samband med att ATP-systemet som helhet skall ses över. Att på det sätt som föreslås bryta ut den del i systemet är oacceptabelt.

KdS anser att följande principer skall vara vägledande för ett nytt förslag rörande efterlevandeskyddet:

- Efterlevandeskyddet skall vara könsneutralt, dvs. efterlevandeskydd skall utges för både änkor och änklingskar.
- Ingen som under vissa givna förutsättningar anslutit sig till ATP-systemet skall tvingas få försäkringens villkor ändrade.
- Tyngdpunkten inom den framtida efterlevandepensioneringen skall ligga på barnpensioneringen, som bör förstärkas. KdS kan instämma i ett flertal av de av regeringen föreslagna riktlinjerna.
- Efterlevandeskyddet skall utformas med hänsyn till att familjen utgör en ekonomisk enhet.

Hemställen

Mot bakgrund av ovanstående hemställs

att riksdagen avslår regeringens proposition (1987/88:171) avseende Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m. m.

Stockholm den 29 april 1988

Alf Svensson (c)

Mot. 1987/88
Sf40